

ALEKSANDRA FABER

SVETI JURAJ – LOPSICA I LOPCI

Aleksandra Faber
Vrhovec 83
HR 10000 Zagreb

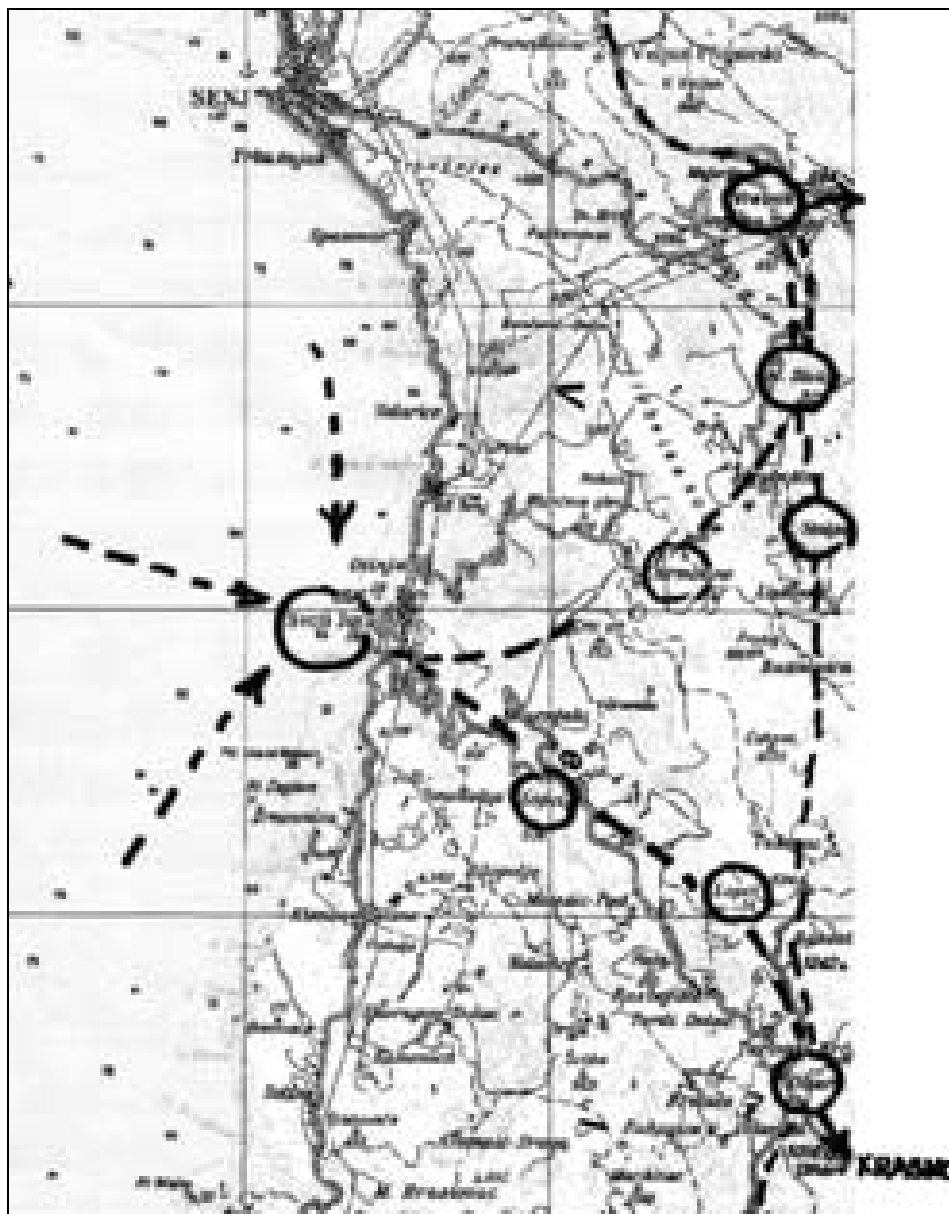
UDK: 904:930.27(497.5 Sv. Juraj)"652'
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2003-12-23

Približno deset kilometra na putu od Senja prema Zadru nalazi se danas skoro nezapaženo mjestance Sveti Juraj. U antičkim itinerarima na tom se mjestu spominje Lopsika kao značajna luka, kojom je kolao promet i trgovina od priobalja preko planine Velebit u unutrašnjost, uhodanim karavanskim putovima. Autohtono pleme Lopsa podiglo je oko luke niz fortifikacija, koje su nadzirale i pomorske i kopnene putove prema zaleđu. U vrijeme Augusta ili Tiberija Lopsika dobiva status povlaštenog grada s *ius Italicum*. Autorica je na temelju terenske ubikacije i studijom zračnih snimaka pokušala utvrditi nukleus antičkoga grada i tijek daljnjeg urbanog razvoja i stagnacije u postantička vremena, koji je za sada poznat jedino prema epigrafskim spomenicima, a nisu još otkriveni nalazi antičke arhitekture na terenu. Rad je popraćen prikazom najbitnijih pokretnih arheoloških nalaza, kojima je kontinuitet života na tom mjestu potvrđen od 8. stoljeća prije Kr. do danas.

Putujući od Senja obalom prema Zadru, već nam se nakon nekoliko kilometara iza Senja ocrta neobično razvedena konfiguracija šiljastih brdašca, čije se siluete stapaju sa stjenovitom pozadinom velebitskih padina.

Jedno se od tih brdašca našlo u samome moru, neposredno uz obalu. To je otočić Lisac, čiji je naziv potaknuo stručnjake, ponajprije nedavno preminuloga Antu Glavičića, dragog nam prijatelja kojemu ovaj rad i posvećujem, da traže teritorijalnu povezanost s brdom Lisac kod Krasnoga, onstran Velebita u Lici, kuda je vodio vjerojatno već u pretpovijesti važan trgovački put preko prijevoja Oltara, jednog od najlakših prijelaza od priobalja preko Velebita u unutrašnjost.¹

¹ A. GLAVIČIĆ, 1970, 47.

Sl. 1. Sveti Juraj kao raskrsnica kopnenih i pomorskih putova domaćeg stanovništva za potrebe zamjene dobara, ispaše i tradicionalnih hodočašća (A. Faber)

Otočić Lisac ujedno je stražar ispred luke Svetoga Jurja. Štiti je od juga, a nekada je možda bio spojen uskom prevlakom i sa samim kopnom, kao što se naslućuje u konfiguraciji podmorskoga grebena, koji se na dubini od otprilike dva metra proteže u smjeru od otočića prema kopnu. Po bonaci se s uzvisine Kalvarije dobro može pratiti svjetlija linija toga grebena, koju pratimo i u topografskoj karti priobalja, na dubini od 2,7 metara, za razliku od okolnih 11, pa i 30 metara dubine. Taj je greben zapreka i ribarskim mrežama, a mještani tumače da je to nekadašnja prevlaka koja je otočić spajala s kopnom.²

U podmorskim arheološkim istraživanjima tu su konstatirani i tragovi zidova, a pretpostavlja se da bi to mogli biti ostatci antičkih lukobrana smještenih između otočića i kopna.³ U svakom slučaju, luka Svetoga Jurja povoljna je za uplovljavanje po svim vremenskim prilikama. Mnogo je sigurnija od senjske luke, a ima, uostalom, i drugih prednosti koje su u davni bili značajne za pomorce koji su plovili Jadranom. U nju se moglo pristati jedrima po svakom vremenu, nije smetala ni bura, jedino je pristajanje kod tramontane bilo otežano, a ona se rijetko javljala.⁴

Blaga obala u dnu zaljeva omogućavala je izvlačenje brodova na kopno, što je bilo jako značajno za potrebe popravaka. U antičko doba pomorci su se ovdje mogli opskrbiti dobrim drvom za vesla ili dijelovima potrebnima za popravak brodova. Možda su se brodovi ovdje i gradili, što bi bilo logičnije nego drvo kupovati i prevoziti ga u domaća brodogradilišta.

Obilne količine dobre pitke vode koja na više mjesta usred same luke otječe u more i u najjušnije doba,⁵ posve su sigurno pridonijele da su tu lokaciju poznavali grčkih pomorci, kako polovicom 4. stoljeća prije Kr. upućuje Pseudoskilaks, u svom *Periplu*, nabrajajući plemenske zajednice, odnosno njihove luke u zemlji Liburna, uz niz pristaništa od Istre do Epira,⁶ među ostalim i one na dionici koja pokriva podvelebitsko područje, kako slijedi od sjevera: *Atteinites*, *Aloupsoi*, *Olsoi*, *Pedetai*. Ti bi nazivi odgovarali našim naseljima Senj, Sv. Juraj, Stinica, Karlobag.⁷

Naziv *Aloupsoi* označuje zajednicu plemena koja je poput drugih, susjednih liburnskih, pa i japodskih zajednica imala u posjedu ne samo dio

² Prema navodu danas već pok. Milana Rukavine – barba Miće, iz Sv. Jurja. Prevlaku između otoka Lisca i kopna pretpostavlja i M. ZANINOVIĆ, 1976, 164.

³ M. JURIŠIĆ, 1985, izvješće.

⁴ Prema navodima Ivana Vukelića iz Sv. Jurja b.b.

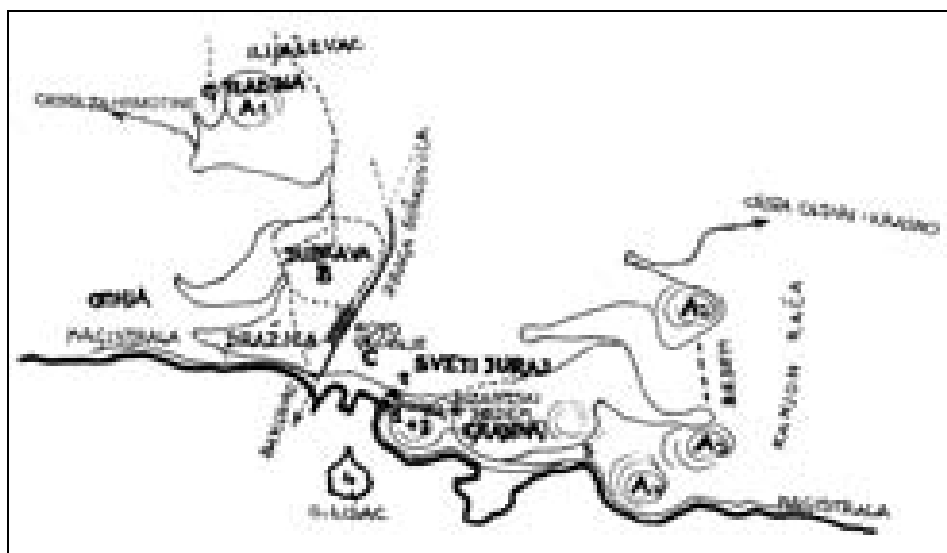
⁵ Voda pritječe iz potoka Bakovca, a prije izgradnje Hidroelektrane Senj bila je mnogo obilnija.

⁶ M. SUIĆ, 1955, 154.

⁷ M. ZANINOVIĆ, 1975, 163; M. SUIĆ, 1976, 298; M. GLAVIČIĆ, 1993, 104.

obale nego i prostranstva pašnjaka i šuma na padinama Velebita daleko u unutrašnjost. Za Lopse⁸ ne znamo jesu li takvo razgraničenje već imali u 4. stoljeću prije Kr., kada ih Pseudoskilaks, kako je već rečeno, prvi put spominje, ili se njihov, legalnim granicama utvrđeni posjed javlja tek u ranorimsko doba, kada i druga liburnska plemena dobivaju ozakonjene međe koje su priznale od rimske vlasti.⁹

Interesantna je za pitanje rasprostranjenosti posjeda Lopsa činjenica da se Lopci, kao današnji naziv za naselje na padinama Velebita, javlja dva puta, na priličnoj udaljenosti od današnje pretpostavljene antičke Lopsike, one prema Plinijevu navodu, koja bi se podudarala s naseljem kod Svetoga Jurja uz priobalje. To bi bili u prvome redu Donji i Gornji Lopci, mali zaselci otprilike na pola puta od Svetoga Jurja u priobalju do planinarskog prijevoja Oltari, odakle se put spušta prema Lici.

Sl. 2. Karta užeg područja Svetoga Jurja (A. Faber)

⁸ Autohtono ilirsko pleme, vjerojatno liburnske etničke pripadnosti, u daljnjem tekstu potvrđeno još danas uščuvanim toponimima.

⁹ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1968, 63; M. ZANINOVIĆ, 1975, 164; M. GLAVIČIĆ, 1993.

Uz naziv Lopci valja ovdje dati jedno objašnjenje, jer narod taj naziv povezuje s pojavom lopova, hajduka i slično, a ne sa starim nazivom *Lopsica* ili čak još ranijim nazivom *Aloupsoi*. Drugi put se toponim Lopci javlja na trasi danas sporedne ceste Sveti Juraj – Vratnik, koja prolazi kroz Hrmatine, već ranije evidentirano pretpovijesno nalazište.¹⁰ Druga lokacija istoimenog naselja nalazi se već u blizini Vratnika i nesporno je vezana uz prastari trgovački odnosno, karavanski put koji u drugoj varijanti povezuje i prijevoj Oltari s prijevojem Vratnik, skoro na istoj visini, ne spuštajući se u priobalje. Tu trasu potvrđuje toponim Počivala, koji se na dva mjesta na određenoj udaljenosti ovdje još danas javlja. Toponim Počivala redovito prati stare transhumantne putove pastirskih područja i u Velebitu i u drugim visokogorskim predjelima kuda su prolazili stari putovi za potrebe zamjene dobara, ili općenito za prenošenje tereta. Ti se putovi mogu podudarati sa sezonskim kretanjima pastira sa stadima, što je putnicima pružalo određeno osiguranje, jer su voditelji stada morali biti i naoružani, prije svega zbog opasnosti od divljih zvijeri, vukova i medvjeda.

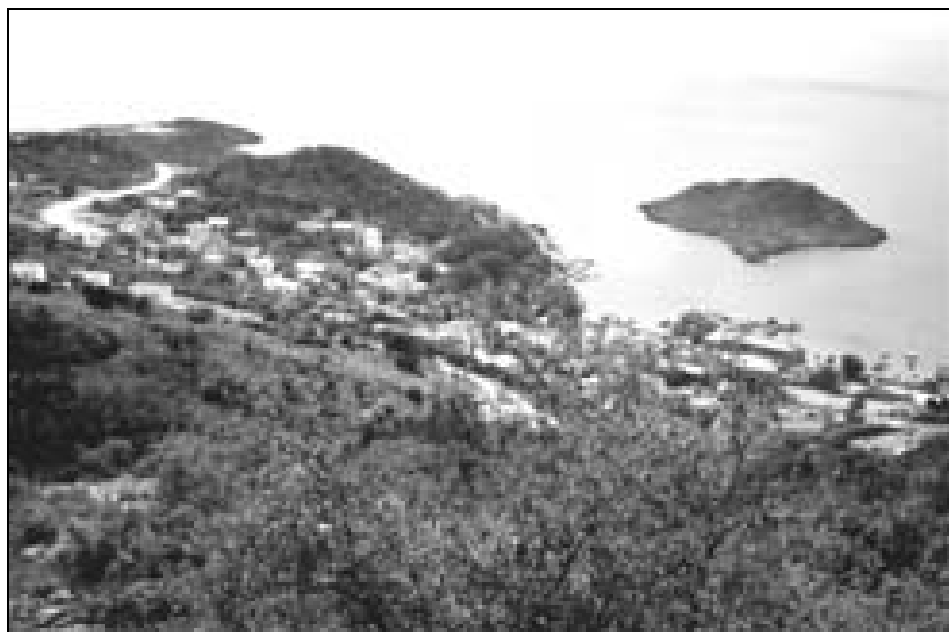
Kontinuitet jednog naziva kroz milenije ovdje je upravo iznenađujući, jer u jednu ruku daje osnovu za pretpostavke da je život u toj regiji ipak imao kakav takav kontinuirani tijek, kojim se prenosila i predaja i nazivi naselja.

Autorica ovih redaka prošla je tim trasama uočivši pogodnosti s obzirom na buru, a na tom se putu prostiru i bogati pašnjaci, koji su usput bili i korišteni za prehranu sitnog blaga. Na ovim se višim položajima, na oko 700 do 900 metara nadmorske visine, nalaze i izdatne površine plodnoga tla, nekada korištenog i za uzgoj nekih žitarica, koje se u priobalju na toj dionici podvelebitskog pojasa ne mogu uzgajati.

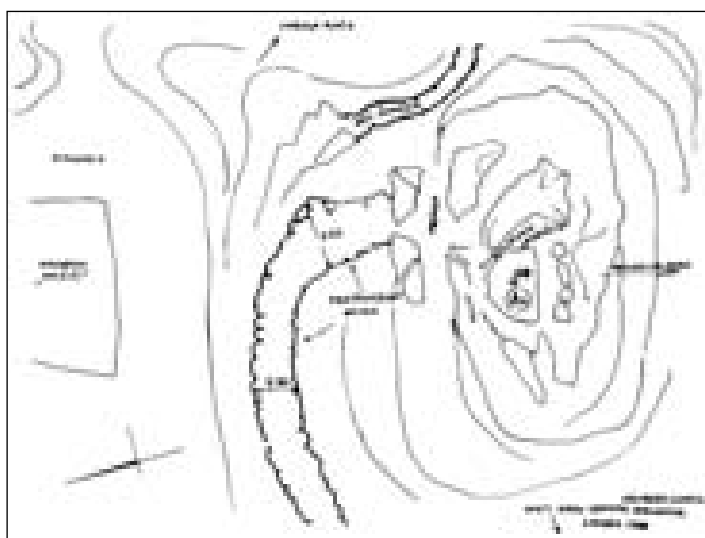
Kako je jedan dio pučanstva već u pretpovijesti komunicirao s priobaljem i lukama, poglavito radi zamjene dobara, u neposrednoj blizini obale, ali ipak na određenoj udaljenosti od mora, koja je pružala bolju sigurnost, podižu se primitivne utvrde na istaknutim brežuljcima, odakle je bila omogućena vizualna kontrola plovnih putova, a ujedno je postojala i mogućnost zbjega u planinska prostranstva u slučaju opasnosti.

Položaj Svetoga Jurja ima u tom pogledu sve prednosti, kako je uočeno i pri terenskim istraživanjima, a napose praćenjem ove lokacije na zračnim snimkama, koju je temeljitije reambulirala između 1998. i 2002. autorica, a pod vodstvom suradnika Gradskog muzeja u Senju, ponajprije arheologa Ante Glavičića.

¹⁰ B. LJUBOVIĆ, 2000, 55.

Sl. 3. Pogled s gradine Ilijaševac na današnje naselje, luku i otočić Lisac (A. Faber)

Sl. 4. Tlocrtna skica vrha Jablanove glavice

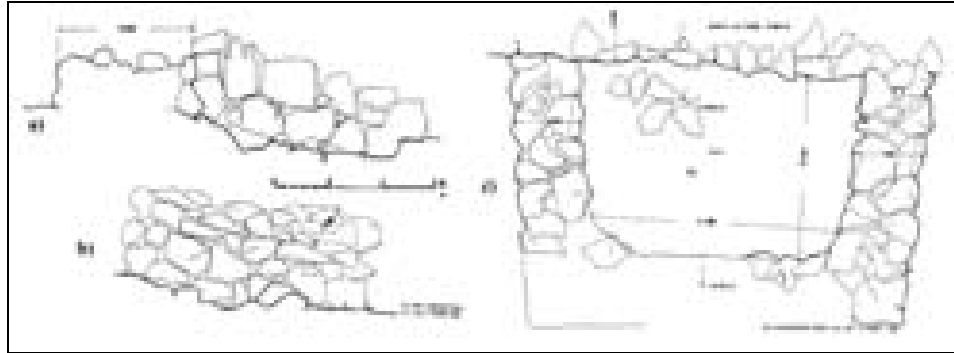
Luka, odnosno današnje naselje Svetoga Jurja okruženo je strmim brežuljcima, koje smo već u uvodu spomenuli. Konfiguracija terena toliko je pogodna da svaki od tih brežuljaka može biti utvrda za sebe, a svi zajedno čine vijenac istaknutih strateških točaka koje štite ponajprije luku, a s druge strane brane pristup u zaleđe, ukoliko bi opasnost vrebala s mora.

Najistaknutiji je položaj dviju gradina, koje s istočne strane uz kanjon Rača predstavljaju nepristupačnu zapreku kompleksu Svetoga Jurja. To su gradine Jablanska ili Jablanova (kota 59 m), nazivana i Jablanova glavica, koja se uzdiže već kod same morske obale, odnosno od današnje magistrale, te susjedni vrh s gradinom Rača. Obje su gradine s moćnim suhozidnim bedemom duž grebena povezane u jedinstvenu stratešku cjelinu. Prva spomenuta gradina Jablanova ili Jablanova glavica, sa stožasto oblikovanim stjenovitim vrhom, sa svih je strana teško pristupačna. Na samome vrhu danas se vidi mitraljesko gnijezdo od Drugoga svjetskog rata, ali se na njezinim sjevernim padinama, onima spram bila Velebita, naziru podgradnje nekadašnjeg puta ili terase. U pukotinama stijena na toj se padini nalazi pokoji ulomak pretpovijesne keramike, mada ovdje na tom prostoru nema mjesta za neke objekte stambene namjene.

Također ni susjedna ranije spomenuta gradina Rača, koja je s priobalnom Jablanovom spojena bedemom u jednu cjelinu, nema baš prostora, a ni klimatskih uvjeta za neko naselje, jer je izložena ekstremnim udarima bure, pa se može pretpostaviti da su ove utvrde i u pretpovijesno doba, pa i kasnije, služile samo kao promatračnice ili kao obrana za slučaje potrebe. Pogled odavde obuhvaća, naime, sve plovne putove koji prolaze podvelebitskim akvatorijem, a ima pod nadzorom i eventualni kopneni pristup po strmim liticama kanjona Rače.

Konstrukcija spomenutog bedema kojim su te dvije gradine spojene duž grebena, vrlo je primitivna, ali je dojmljiva. Bedem je sagan od golemih kamenih blokova nepravilnog oblika. Pojedine od tih gromada dosežu dimenzije od preko jedan metar duljine i do osamdeset centimetara u širinu. Kamenje (moglo bi se reći stijene) slagano je bez nekog reda ili slojevanja, ali je određena širina bedema prosječno 2,60 m. Taj je potez bedema danas ušćuvan na mjestima još do 1,80 metara u visinu, a u duljini ga pratimo preko 80 m.

Otrilike na trećini duljine bedema, računajući od južne gradine Jablanove, prigradena je s istočne, znači vanjske strane bedema četvrtasta prostorija poput kule, dimenzija 3,40 x 5,80 m, podignuta od jednako tako velikih kamenih gromada, koje su slagane nekako osovljeno, po visini. Širina zidova te "kule" iznosi preko 1,30 m.

Sl. 5. Struktura pretpovijesnog bedema i kule na gradini Rača (A. Faber)

U dolcu između obadvije spomenute gradine, na zapadnoj strani grebena, spram Svetoga Jurja, uočen je na zračnoj snimci pravokutni, zidom omeđeni prostor s nekada vjerojatno obradivom površinom približnih dimenzija 30 x 50 m. Možda je taj ograđeni prostor služio i kao obor za sakupljanje blaga, koje se po običaju mamilo na sol. Odavde se spram zapada, odnosno spram Svetog Jurja spuštaju neobrađene površine obrasle makijom, kroz koju danas prolazi trasa asfaltiranog puta za Oltare.

Sljedeća je uzvisina, koja je privukla našu pozornost, gradina Ilijaševac, koja sa strane velebitskih padina dominira nad Svetim Jurjem. Svojom kotom od 323 m završava stratešku barijeru oko Svetoga Jurja. Danas je vrlo lako dostupna s asfaltnoga puta koji vodi za Hrmatine, a u stvari je nastavak padina koje se od današnjega novog groblja penju prema sjeverozapadu. Predio od današnje magistrale pa do podnožja gradine zove se Dubrava, a s južne strane, one prema moru, proteže se Dražica. Te su lokacije s obzirom na buru najzaštićeniji dio Svetoga Jurja, a na zračnoj se snimci očituju kao kruškolika površina, s istočne strane, kroz Dragu Šuškovicu omeđena vododerinom (danas reguliranim vodotokom) rječice Bakovac, koja je većim dijelom preusmjerena u Hidroelektranu Senj, a tek jedan manji dio protoka prolazi kroz naselje i izljuje se u luku, i to na nekoliko mjesta, kako su si bujice krčile podzemne putove ispod temelja današnjeg naselja. Najjači je krajnji, zapadni rukav Bakovca, preko kojeg je sagrađen kameni most. Tu se nalaze kamenim pločama izgrađena stara seoska "perila", gdje su mještanke prale robu. Ovaj vrlo dobro ušćuvan javni objekt valjalo bi uvrstiti u red kulturno-povijesnih spomenika, mada danas, uz opskrbu grada vodovodnom mrežom, nije više u funkciji.

Područje Dubrave, kojoj smo s obzirom na najbolju mikroklimu a i na povoljni strateški položaj, posvetili posebnu pozornost, graniči sa zapadne

strane s danas već izgradnjom zahvaćenim površinama Otinje, poznatim po grobnim nalazima kasnobrončanog doba. Uglavnom su to bili slučajni nalazi, iskopani pri temeljenju novih zgrada.

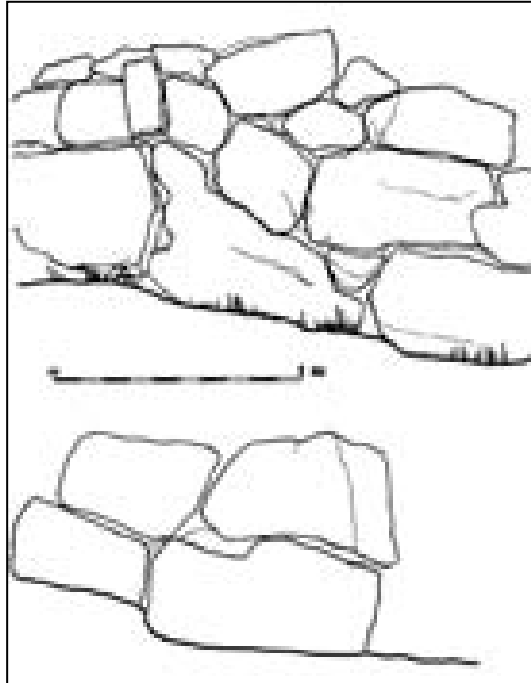
Analizom zračne snimke Svetoga Jurja uočili smo upravo na površinama Dubrave terensku situaciju koja bi govorila u prilog ubikaciji jednoga zgusnutog, danas nestaloga naseobinskog kompleksa, koji se daje naslutiti u nekakvom pravilnom rasteru terasa što se penju uz kamene stube "Škalice" prema vrhu, odnosno prema podnožju Gradine.¹¹

Terenska situacija Dubrave i Gradine (Ilijaševac) podsjeća na lokacije ilirskih naselja u južnom priobalju Jadrana, na urbanu shemu antičkog Rhizona (Risna) ili autohtonih gradova u priobalju Albanije.¹² Pa i naš Senj s gradinom Kuk mogao bi poslužiti za putokaz u otkrivanju lokacije autohtono rimske Lopsike, koja još uvijek nema potvrđenu ni užu lokaciju, ni gradske bedeme, koji se kad-tad ovdje mogu naći. Međutim, nalaz na samome vrhu gradine Ilijaševac već je konkretni dokaz za postojanje pretpovijesne fortifikacije, no ne znamo iz kojega je pretpovijesnog razdoblja, jer arheološka istraživanja ovdje još nisu provedena.

Na samome rubu gornjeg platoa gradine Ilijaševac, koji je s istočne strane omeđen nepristupačnim stijenama što se ruše u usjek Drage Šuškovice, uočeni su potezi suhozidnog bedema u obrušenom stanju, u širinu zajedno s gomilom preko pet metara. Još je vidljiv ulaz u tu fortifikaciju na sredini poteza tog bedema koji zatvara posve izdvojenu malu zaravan promjera oko dvadeset metara, okruženu nepristupačnim hridima. S toga dominantnog i utvrđenog položaja pruža se pogled na sve strane, a napose na luku i ujedno na padine Dražice, s kojom, čini se, stvara neku stratešku cjelinu. Sa zapada, gdje danas prolazi asfaltirani put za Hrnotine, uočuju se ostatci sličnih poteza bedema, koji je vjerojatno bio rušen i upotrijebljen za gradnju ceste. Prema sjeveru Gradina se nastavlja u prilično ravnom grebenu na sočne pašnjake danas već djelomično pokrivene mladom borovom šumom.

¹¹ Prema navodu vodiča Ivana Vukelića iz Jurjeva b.b. domaći je pastiri zovu Ilijaševac. Naziv Ilijaševac povezujemo s brojnim toponimima vezanima uz ime sv Ilije, a ti su toponimi vrlo koristan putokaz u otkrivanju pretpovijesnih gradinskih lokacija i vezani su i uz mjesta slavenskoga kulta. Ovdje upozoravamo još na jednu vrlo zanimljivu pojavu iz biljnoga svijeta, a to je biljka perunika (*Iris illyrica* – droga) vjerojatno vezana uz kult Peruna (Perun – perunika), česti pratilac na priobalnim gradinskim lokalitetima. Perunika se upravo ovdje u kamenoj pustoši, daleko od kuća, rascvata već u travnju 2000. u raskošno plavim površinama. O rasprostranjenosti ove biljke na tlu Velebita usp. S. FORENBACHER, 2001, 726.

¹² A. FABER, 2000, 147, sl. 6, 148, sl 7 (Risan), p. 165, sl. 38 (Zgerdhes, Albanija).

Sl. 6. Detalji strukture bedema na Gradini Ilijaševac (gornji crtež) i u supstrukciji bizantskog bedema na gradini Kalvarija (donji crtež) (A. Faber)

Slučajni arheološki nalazi ipak donekle upućuju na lokaciju pretpovijesnog naselja tu negdje u blizini. Većina pretpovijesnih nalaza potječe s lokacije Otinja, koja graniči s Dubravom. To su nalazi uglavnom kasnoga brončanog doba i starijega željeznog doba, kako ih navode arheolozi.¹³

Prema nalazima navedenima u bilješkama radi se uglavnom o lokaciji Otinja i Dražica, koje okružuju Dubravu. Pretpovijesnu keramiku nalazio je Ante Glavičić kao površinske nalaze i na gradini Kalvariji, no keramiku i inače nalazimo i uokolo naseobinskih cjelina, pa i na promatračnicama ili uz putove u blizini naselja. Na drugim okolnim gradinama, na primjer na središnjoj gradini

¹³ A. GLAVIČIĆ, 1992, 81, pretpostavlja na zemljištu Matičić u Dražici ilirsku nekropolu; T. TEŽAK – GREGL, 1984, 1-6, sl. 1, 2 i 3, objavljuje dvije sljepoočničarke i fibulu iz starijega željeznog doba, nalaz mještanina Ante Ljubasa; D. GLOGOVIĆ, 1992, P.24-27, Tb 1/1. Taj je nož datiran u kasno 8. stoljeće pr. Kr. Mještanin Slavko Pintar dao je podatak za glineni ćup s pepelom u kojem su bile "žice od bakra". Martin Vukić iz Svetog Jurja pronašao je 1985. kod kopanja temelja za kuću Ivana Čajša, s gornje strane ceste prema Otinji, 5 do 6 komada spiralnih navoja od brončane oksidirane žice debljine 3 do 4 mm, vjerojatno narukvice. Zahvaljujem na ovome mjestu gospođi Silvani Malinarić, upraviteljici pošte u Svetom Jurju, za susretljive informacije o adresama stanovnika.

Kalvariji, nema osnovnih strateških uvjeta, barem ne za naselje brončanog i željeznog doba. No ne znači da ona nije bila iskorištena kao akropola i utvrda rimskoga doba, jer je i u vrijeme kasne antike ili bizantske prevlasti na moru utvrđena visokim bedemima sa sjeverne, kopnene strane, međutim, ipak bismo imali više argumenata za lociranje pretpovijesne autohtone gradine na lokaciji Dubrave, odakle se u rimsko doba naselje pomicalo bliže moru i pristaništu. Tu u blizini obale s južne strane magistrale nalazili su se rimski žarni grobovi, a i kameni spomenici, datirani u prvo i drugo stoljeće nakon Krista. Među njima se ističe natpis vjerojatno prenesen iz Dražice u Župni ured, odakle je prenesen u Gradski muzej Senj. Prema tekstu natpisa koji podiže *Iulia Procilla* svome ocu Titu Juliju, edilu i duoviru, potvrđen je municipalni status Svetog Jurja već u prvom stoljeću nakon Kr.¹⁴

Drugi značajni natpis, nadgrobnni spomenik, podrijetlom također iz Svetoga Jurja, potvrđuje visoki ekonomski standard autohtonog stanovništva Lopsike. Uz domaće žensko ime *Toruca*, spomenik se odlikuje bočnim reljefima s motivom Erota koji jašu na dupinima. Spomenik je pohranjen u Arheološkom muzeju u Zagrebu.¹⁵ Navedene epigrafske potvrde o statusu Lopsike prisutne su i u Plinijevu uvrštanju tog naselja u red liburnskih gradova s *ius Italicum*, koji mu je dodijeljen već za Augusta ili Tiberija, znači već u prvome stoljeću nakon Kr.¹⁶ Naselje s istim imenom Lopsika spominje i Klaudije Ptolemej u 2. st. nakon Kr.¹⁷

Ante Glavičić, pa i Marin Zaninović i Miroslav Glavičić smještaju najraniju jezgru grada na središnji gradski brežuljak, gradinu s današnjom Kalvarijom,¹⁸ koja je, uostalom, poslužila i Bizantu za središnju fortifikaciju tog dijela priobalja. Međutim, položaj te gradine nije najidealniji za lokaciju najranijega, recimo ilirskoga priobalnog centra. Prema rezultatima terenske studije, a pogotovo obradom zračne snimke, skloniji smo smjestiti pretpovijesnu prvotnu jezgru Lopsike na uzvisini gradine Ilijaševac te njezinim padinama preko Dubrave, a razvojem antičkoga naselja na donji dio Dubrave i na prostor uz luku, dok bismo tek u kasnoj antici očekivali jezgru naselja na lokaciji gradine Kalvarija i oko nje.

¹⁴ M. ZANINOVIĆ, 1975, 159; B. LJUBOVIĆ, 2000, 77, br. 52.

¹⁵ *CIL* III, 3015; J. BRUNŠMID, 1898, 201-202, br. 337; B. LJUBOVIĆ, 2000, 171, br. 9.

¹⁶ ... *ius Italicum habent ex eo conventu Alutae, Flanates, a quibus sinus nominatur, Lopsi, Varvarini, immunesque Asseriates et ex insulis Fertinates, Curictae. Cetero per oram oppida a Nesactio Alvona, Flanona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium, Argyruntum, Corinium...*, PLIN., N. H. III, 139-141.

¹⁷ K. PTOLEMEJ, II, 16, 2; M. GLAVIČIĆ, 1993, 104; M. SUIĆ, 1976, 299.

¹⁸ K. PTOLEMEJ, II, 16, 2; M. GLAVIČIĆ, 1993, 104; M. SUIĆ, 1976, 299.

Sl. 7. Natpis posvećen *edilu i duoviru* Titu Juliju Lauri iz 1. st. nakon Kr.

Sl. 8. Nadgrobní spomenik koji postavlja *Iulia Toruca* (M. Faber)

Spomenuli bismo usput, bez poznavanja etimologije, da se u itinerarima Anonima Ravenjanina nameće sličnost njegove *Puplisce – Puplisca*¹⁹ sa slavenskim "Put Lisca", kao što bi naš domaći čovjek iz priobalja rekao da ide "put Zadra". Ako jezičari utvrde da bi s obzirom na podrijetlo naziva iz 7. stoljeća tu moglo biti jezične povezanosti, imali bismo još jačih potvrda za ovaj vrlo značajan trgovački, ili ako hoćemo, i pastirski put i u vrijeme dolaska slavenskog življa. Eto, to su bile i Glavičićeve natuknice, koje nije dospio u širem kontekstu objelodaniti.

Na povezanost naziva Lisac s antičkom Lopsikom osvrnulo se nekoliko autora,²⁰ koji su svojim priložima poznavanju podvelebitskih naselja osvijetlili donekle zanemareno (ili neprepoznatljivo) značenje Svetoga Jurja u dalekoj prošlosti.²¹

Sl. 9. "Perila" na potoku Bakovcu (A. Faber)

¹⁹ ANONIM iz Ravenne navodi u svojoj *Kosmografiji* naselje *Puplisca*; M. SUIĆ, 1976, 285.

²⁰ PLINIJE, *Naturalis historia* III, 21, 140, navodi duž obalu od Senja: *Senia, Lopsica, Ortoplinia, Vegium* ..., a jednakim nazivom je navodi i KLAUDIJE PTOL., II, 16, 2.

²¹ A. GLAVIČIĆ, 1966, 393; M. ZANINOVIĆ, 1980, 187; M. ZANINOVIĆ, 1975, 16; u novije vrijeme M. GLAVIČIĆ, 1993, 105 i 109, bilj. 42; B. LJUBOVIĆ, 2000, 19.

Zaključak

Daljnje praćenje slučajnih nalaza uz određeniji opis nalazišta omogućilo bi bolji uvid u rasprostranjenost pretpovijesnog i antičkog naselja na tlu Lopsike, a prije svega ti bi podatci mogli poslužiti za planiranje arheoloških iskopavanja i sondiranja bez kojih se ne bi smjele donositi dozvole za daljnju gradnju.

Moramo imati na umu da se tragovi nekadašnjega naselja kriju upravo tu negdje pod temeljima starih kuća u priobalju ili pak na padinama obližnje Dubrave, gdje je locirano novo groblje. Očekivati je da će ostatci pretpovijesnih i antičkih objekata biti vrlo skromni, možda im se ne će moći pratiti ni tlocrti u cjelini jer su ruševine bile uvijek izvor već obrađenoga građevnog materijala, koji je iskorišten za novu gradnju, pogotovo na lokacijama gdje postoji kontinuitet naseljavanja kroz stoljeća, pa i milenije.

Arheolozima, međutim, polazi za rukom, da i iz neznatnih ostataka i malih arheoloških sonda unutar konoba postojećih kuća uz današnju luku u Svetome Jurju mogu ući u trag pojedinim kulturnim slojevima, bez oštećivanja postojeće arhitekture. Tu moraju postojati barem kakvi-takvi tragovi lučkih objekata iz rimskih a i predrimskih vremena, možda lukobrani, skloništa za slučaj nevremena, sklonište za robu koja se pretovarivala ili ukrcavala s kopnenih putova na morske.

Mala je, prema svemu ovdje izloženom, vjerojatnost da bi jezgra pretpovijesnoga naselja bila smještena na priobalnoj gradini, današnjoj Kalvariji,²² mada se i ovdje spominju nalazi pretpovijesne keramike, koja se, uostalom, znade nalaziti i izvan strogo omeđenih gradinskih površina.

Ni konfiguracija Kalvarije ne odgovara pravilima obrane pretpovijesnih naselja jer je ova uzvisina dostupna sa svih strana, pa i s one prema brdima, gdje bi se, prema pravilima sigurnosti pretpovijesnih naselja, u slučaju opasnosti s mora morala očekivati mogućnost bijega i stanovništva i blaga u prostranstva brdovitog zaleđa.

Lokacija Kalvarije može, međutim, biti nesporna za kasnija vremena. Za vrijeme bizantske prevlasti na Jadranu, sigurnost je plovidbe ovisna upravo o jakim priobalnim utvrđenjima koja imaju i te kako razvijenu strategiju obrane, ograđujući svoje utvrde upravo prema zaleđu, što je u vrlo dobro ušćuvanim zidinama na sjevernoj padini Kalvarije i te kako prisutno.

²² Nazivom Gradina u narodu se obilježuju napuštene i razrušene utvrde bez obzira na određeniju vremensku pripadnost, od pretpovijesti preko antike do u srednji vijek.

Vrijeme prodora kršćanstva nije moglo mimoći tada još uvijek značajnu lokaciju nekadašnje rimske Lopsike, no sada se to naselje javlja već pod nazivom *Puplisca*, kako je nalazimo u Itinerarima Anonima Ravenjanina.²³ Možda će nam arheološka istraživanja provedena u temeljima romaničke crkve sv. Filipa i Jakova, koja je smještena uz podnožje središnje gradine (Kalvarija), neposredno ispod linije bedema, donijeti interesantnih podataka o kontinuitetu života Pupliske. Ispred svetišta su 2003. u podu te crkve pronađeni raniji slojevi s mozaičnim popločenjem.²⁴

Puplisca se kao naselje javlja još 1118., tada kao *Publisca*, kod Guida Pisanusa.²⁵

Kroz srednji vijek o tom naselju nema značajnih vijesti. Posve je sigurno da je kao izvozna luka za drvo u 17. stoljeću još uvijek imalo značenje, ali već pod nazivom *S. Jorg* ili *S. Georgio*, kako ga nalazimo na kartama Augustina Hirschvogela te Giacoma da Vignole Cartellija.²⁶

S obzirom na titulara sv. Jurja, može se pretpostaviti da je naselje sada bilo već naseljeno Bunjevcima, koji dolaze u ove krajeve polovicom 17. stoljeća.²⁷ Na stagnaciju Svetoga Jurja kao luke krajem 18. stoljeća utječe gradnja nove ceste između Karlovca i Senja, takozvane Jozefine,²⁸ koja sada preuzima veći dio prometa od priobalja do zaleđa, pa time konkurira i u pomorskom prometu tog dijela Jadrana.²⁹

Sveti Juraj, sa svojom nesporno bogatom i zanimljivom prošlošću, a napose još vrlo lijepim, slikovitim krajolikom, koji barem do današnjega dana nije u tolikoj mjeri unakažen divljom ili neprimjerenom izgradnjom koja bi povijesnu cjelinu degradirala, valjalo bi podrediti posebnom režimu zaštite, i to najhitnije, još prije gradnje nekih već najavljivanih turističkih objekata na mjestu skladišta drvne industrije. Skladišta se još mogu bezbolno ukloniti, ali betonski ugostiteljski kompleksi nikada više.

²³ RAVENAT, IV 22, Ponovno u V, 14; M. MATIJEVIĆ-SOKOL, 1994, 25.

²⁴ Spomenuta istraživanja provodio je 2003. Konzervatorski odjel Uprave za zaštitu kulturne baštine u Rijeci.

²⁵ M. MATIJEVIĆ-SOKOL, 1994, 259. U 14. stoljeću spominje se Bernard, opat benediktinske opatije sv. Jurja Lisačkog nedaleko od Senja, vidi M. BOGOVIĆ, 1988, 17.

²⁶ A. M. GRUENFELDER, 2000, 152, sl. 1, 154, sl. 2 i 3.

²⁷ A. GLAVIČIĆ, 1967-68, 30-34. 9.

²⁸ O gradnji velebitskih cesta kroz povijest; D. PEJNOVIĆ – B. VUJASINOVIĆ, 1998.

²⁹ Zahvaljujem na ovome mjestu gospođi Blaženki Ljubović, ravnateljici Gradskog muzeja u Senju, koja mi je s kolegama susretljivo pomogla prikupljati građu.

Popis nalazišta pojedinih arheoloških predmeta i objekata na tlu Svetoga Jurja i u njegovoj neposrednoj okolini

a) Pretpovijesni nalazi:

Gradina (kota 323 m) nazvana i Ilijaševac, uzvisina poviše naselja prema padinama Velebita. Nalaz pretpovijesnog bedema (A. Faber)

Gradina Jablanova, (ili Glavica Jablanova) jugoistočno od Svetoga Jurja, neposredno uz more, pretpovijesna konstrukcija bedema i podgradnje puta, nalazi pretpovijesne keramike (A. Glavičić – A. Faber)

Gradina Rača, pretpovijesni bedem s kulom (A. Glavičić – A. Faber)

Otinja, nalazi pretpovijesnog nakita od brončane žice na kat. čestici 305/115 prema drugom navodu i ispod kuće Ivana Čajša poviše ceste (pretpovijesno groblje) (A. Faber prema Martinu Vukiću iz Svetoga Jurja)

Dražica između nove osnovne škole, ponajviše na zemljištu Matešić, ilirska nekropola (A. Glavičić)

Dubrava, novo groblje, urna s pepelom (A. Faber, prema S. Pintaru iz Svetoga Jurja)

b) Antički nalazi:

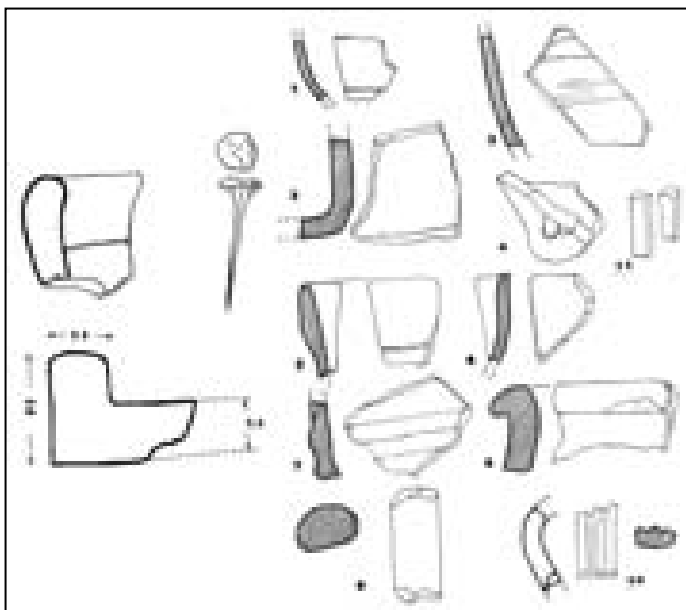
Dražica, područje južno od Dubrave, a zapadno od potoka Bakovac u vrtu Čoličke (Čolka) antički žarni grobovi i nadgrobni spomenici, ugrađeni 1870. u lučku "puzaljku" (Š. Ljubić, A. Glavičić).

Gradina uz more, s Kalvarijom, sa sjeverne strane potez bizantskog bedema, na južnim i istočnim padinama nalazi grobova (antičkih?) i tragovi antičkih objekata: krovni crijep, ušćuvane površine antičkoga poda iza kuće Muhvić-Rukavina, oskudni ulomci antičke keramike. Na sjeverozapadnoj padini Kalvarije, uz staro groblje, stoje ruševine romaničke crkve sv. Filipa i Jakova s tragom mozaičnoga poda u sloju ispod poda crkve (nedavna istraživanja Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela iz Rijeke). Uz župnu crkvu sv. Jurja nalazili su se, vjerojatno tamo doneseni iz Dražice, rimski kameni spomenici s natpisima (A. Glavičić).

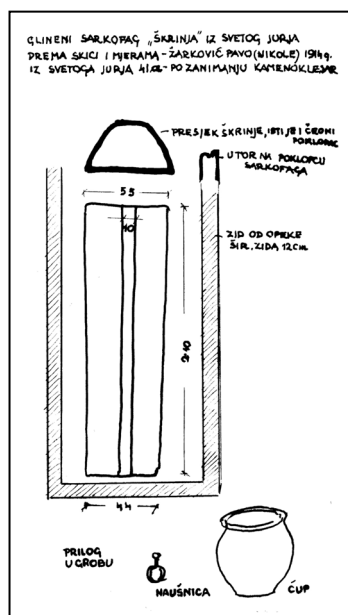
Uz obalu dalje prema istoku u podnožju poluotočica Kola, pri radovima u kamenolomu otkriven je čitavi glineni sarkofag s kosturom, prema priložima bi mogao potjecati iz antičkoga doba (A. Faber prema podatcima Pave Žarkovića, kamenoklesara iz Svetoga Jurja 41a).

U podmorju između otočica Lisac i kopna uočene su konstrukcije nekadašnjeg mola, a možda i spoja s kopnom.

Sl. 10. Površinski nalazi keramike na starom groblju - kasnorimska sigilata i bizantski ulomci, ulomak tubula hipokausta, ulomak ranorimskog crijepa

Sl. 11. Sarkofag od pečene gline, s otvorom kod uzglavlja, obzidan grobnicom - zid u opeci. Prilog kod uzglavlja glineni čup, uz lubanju pronađene karičaste naušnice. Grob otkopao i snimio skicu s točnim mjerama kamenoklesar Pavo Žarković iz Sv. Jurja 41a (A. Faber)

Literatura

- Josip BRUNŠMID, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., 3, Zagreb, 1898, 150-205.
- Josip BRUNŠMID, Kameni spomenici Hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., 9, Zagreb, 1907.
- Aleksandra FABER, Gradnja protohistorijskih i ranoantičkih bedema u priobalju Ilirika, *Histria Antiqua*, 6, Pula, 2000, 145-170.
- Sergej FORENBACHER, *Velebit i njegov biljni svijet*, Zagreb, 2001.
- Ante GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice, *Senjski zbornik*, 2, Senj, 1966, 383-426.
- Ante GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (II), *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967-68, 5-45.
- Ante GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (III), *Senjski zbornik*, 4, Senj, 1970, 45-70.
- Ante GLAVIČIĆ, Stara i nova groblja, grobovi na području grada Senja i šire senjske okolice (I), *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 81-108.
- Miroslav GLAVIČIĆ, Željeznodobna i antička naselja podno Velebita, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 31(18), Zadar, 1993, 97-120.
- Dunja GLOGOVIĆ, Noževi tipa Sv. Juraj, *Prilozi Instituta za arheologiju*, 9, Zagreb, 1992, 23-27.
- Anna Maria GRUENFELDER, Grad Senj u europskoj kartografiji 16. i 17. stoljeća, *Senjski zbornik*, 27, Senj, 2000, 147-172.
- Mario JURIŠIĆ, *Izveštaj o istraživanju podmorja Velebita*, Arhiv Republičke uprave za zaštitu kulturne baštine, Zagreb, 1985.
- Blaženka LJUBOVIĆ, Senj u prapovijesti, antici i ranom srednjem vijeku, *Katalog arheološke zbirke*, Senj, 2000.
- Mirjana MATIJEVIĆ – SOKOL, Povijesna svjedočanstva o Senju i okolici (antički izvori), *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994, 25-40.
- Dane PEJNOVIĆ – Branko VUJASINOVIĆ, Prometna valorizacija Velebita – povijesno-geografski prikaz, *Geografski horizont*, 14, Zagreb, 1998, br. 1.
- Duje RENDIĆ – MIOČEVIĆ, Novi Dolabelin terminacijski natpis iz okolice Jablanca, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. serija, 3, Zagreb, 1968, 63-74.
- Mate SUIĆ, Istočna jadranska obala u Pseudoskilaksovom Periplusu, *Rad JAZU*, 306, Zagreb, 1955, 121-186.
- Mate SUIĆ, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb, 1976.
- Tihomila TEŽAK – GREGL, Nov prehistorijski nalaz iz Jurjeva, *Senjski zbornik*, 10-11, Senj, 1983-84, 1-6.
- Marin ZANINOVIĆ, Antički natpis iz Jurjeva, *Senjski zbornik*, 6, Senj, 1976, 159-166.
- Marin ZANINOVIĆ, Antička naselja ispod Velebita, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980, 187-196.

SVETI JURAJ – LOPSICA AND LOPCI

Summary

From historical sources we can learn that in place of today's Sveti Juraj, near Senj, on the Adriatic coast, used to be a very important prehistoric settlement and the centre of the *Aloupsoi* tribe. Pseudo-Skylax wrote about this in the 4th century BC. The dry-stone fortifications at strategic points which were made to protect the port and the settlement were probably built in this period, although some remains could be dated to an earlier period. In the Roman period the place became important because of its harbour which was very well protected in bad weather and easily accessible for sailing ships. Very early, probably during emperors August or Tiberius, the place acquired the status of *ius Italicum*. This was also confirmed by an inscription found on the tombstone of a respectable inhabitant.

In late antiquity and the early middle ages the settlement developed under the name of *Puplisca* and it was a connection between the inhabitants of the islands and coast, and merchant point for trading goods from the hinterland. This can be confirmed by the toponym of the trader's point of Krasno which is on the other side of the Velebit mountains. These trader's routes were later replaced by pilgrim's routes who kept the tradition of the merchants.

The author collected topographic data based on aerial pictures and place ubication, upgraded them with data taken from previous archaeological investigations, trying to find more specific locations of the settlement in prehistory and early antiquity. This research intends to give more information into the future protection of any archaeological zone which should be excluded from any urbanisation which would be difficult to halt without sound reasons.

SVETI JURAJ – LOPSICA UND LOPCI

Zusammenfassung

Aus historischen Quellen erfahren wir, dass irgendwo auf der Position des heutigen Örtchens Sveti Juraj bei Senj, an der Küste, eine vorhistorische Ansiedlung lag. Sie war Sitz des Stammes *Aloupsoi*, wie das schon Pseudo-Skylax im 4. Jahrhundert vor Chr. angibt. Aus dieser Zeit, ja sogar von früher, stammen die auf den umliegenden Burgruinen bemerkbaren Trockenmauer-Fortifikationen, die den Hafen und die angehörige Ansiedlung schützten.

Die Lage des Hafens von dieser Ansiedlung war für den Einlauf der Segelschiffe sehr günstig, darum war sie zur Zeit der Romanisierung sehr bedeutend, und bekam unter der Regierung der Imperatoren Augustus oder Tiberius *ius Italicum*, was die Inschrift am Grabdenkmal eines achtbarwürdigen Ortsbewohners beweist.

Zur Zeit der späten Antike und des frühen Mittelalters erwähnt man diese Ansiedlung unter dem Namen *Puplisca*. Die Ansiedlung verbindet die Einwohner der Inseln, der Küste und des Innenlandes, was die Anwesenheit der Toponyme im entfernten Handelsort Krasno, jenseits des velebitischen Gebirgssattels bestätigt. Die Tradition der Messen und besonders der Wallfahrten beweist diese einstigen Wege der Warenvertäuschung.

Aufgrund der Flugzeugaufnahmen und der Terrain-Ubikation sammelte die Autorin alle möglichen topographischen Daten, die sie mit Darstellung der bisherigen bedeutenden archäologischen Funde ergänzt. Auf diese Weise konnte sie auf die Spur der noch immer zweifelhaften Ortung des vorhistorischen und antiken Kerns der Ansiedlung kommen.

Diese Bemühungen hatten als Ziel die Bewahrung der archäologischen Zone vor dem zukünftigen Bau an der Küste, den man schwer verhindern kann.

Sl. 12. Gornji Lopci na putu prema prijevoju Oltari (A. Faber)

Sl. 13. Počivalo na gorskom putu Oltari-Senj (A. Faber)